

SEÇME VE SEÇİLME HAKKINA ERİŞİMDE AYRIMCILIK

Seçme ve Seçilme Hakkına Erişimde Ayrımcılığı Yasaklayan Ulusal ve Uluslararası Hukuk Belgeleri

Uluslararası mevzuat

Her bireyin ülke yönetimine katılabilmesinin en önemli güvencesi olan seçme ve seçilme hakkı, çeşitli uluslararası sözleşmelerle düzenlenmiştir. Öncelikle, insan hakları alanında temel referans metinlerden biri olan İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 21. Maddesi, herkesin doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülke yönetimine katılma hakkına sahip olduğunu belirtir. Ayrıca, aynı maddeye göre, hükümet otoritesinin temeli olan halk iradesi gizli veya serbestliği sağlayacak başka bir yöntemle, genel ve eşit oy yoluyla belirli aralıklarla yapılacak seçimlerle belirlenir. 2. Maddede de, beyannameye yer alan ve ülke yönetimine katılma hakkının da aralarında bulunduğu haklardan herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetilmeksizin yararlanabileceği düzenlenmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin siyasi hakları düzenleyen 25. Maddesi, her yurttaşın doğrudan veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma hakkı olduğunu belirtir. Maddenin ikinci fıkrasına göre, seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade edebilecekleri gizli, genel ve eşit oya dayalı, belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerde oy kullanmaları ve seçilmelerini güvence altına almak Taraf Devletlerin yükümlülüğüdür. Siyasi hakların tanınmasında ve kullanılmasında, Sözleşmenin ikinci maddesinde belirtildiği gibi ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer bir görüş,

ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılamaz. BM İnsan Hakları Komitesi'nin Sözleşmenin bu maddesinde yer alan yükümlülükleri ve hükümleri detaylandıran 25. Genel Yorumu, demokratik bir hükümetin gereği olarak, her yurttaşın merkezi ve yerel düzeyde kamu yönetimine eşit olarak katılma, oy kullanma ve seçilme ile kamu hizmetlerine girme hakkından faydalanabilmesi için Taraf Devletlerin gerekli yasal ve idari tedbirleri alması gerektiğini belirtir.

Kadına Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesinin (CEDAW) 7. Maddesi ve bu maddeyi ayrıntılı bir şekilde açıklayan CEDAW Komitesi 23 No'lu Genel Tavsiye Kararı ile birlikte, Taraf Devletlere ülkenin politika ve kamu hayatında kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek için bütün önlemleri alma yükümlülüğü getirilmiştir. Buna göre, kadınların bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanması ve halk tarafından seçilen organlara seçilmesi ile hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılması gibi konularda eşitlik tedbirleri almak devletlerin sorumluluğundadır.

Türkiye'nin 1959 yılında onayladığı Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme, kadınların erkeklerle eşit bir şekilde ve hiçbir ayrımla karşılaşmaksızın bütün seçimlerde oy kullanabileceği

Birleşmiş Milletler

Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Madde 25

Her yurttaş, 2. Maddede belirtilen ayrımlar ve haksız kısıtlamalar yapılmaksızın,

- a- Doğrudan doğruya ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu yönetimine katılma;*
- b- Genel ve eşit oya dayalı ve seçmenlerin özgür isteminin yansımaları sağlayacak biçimde gizli oyla yapılan gerçek ve dönemsel seçimlerde oy verme ve seçilme;*
- c- Genel eşitlik koşullarına göre ülkesinin kamu hizmetlerine girme hak ve fırsatına sahiptir.*

ni; yasalarla kurulan ve halkın seçtiği bütün kamu organlarına seçilebileceğini; ve bütün kamu görevlerinde yer alabileceğini belirtir.

Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmenin 29. Maddesine göre Taraf Devletler, seçme ve seçilme hakkı ile kamu idaresi de dahil olmak üzere engellilerin siyasal ve kamusal yaşama doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla, etkin ve tam katılımlı bir şekilde katılabilmesini güvence altına alır. Buna göre seçim usulleri, tesisleri ve materyalleri engelli bireyler için uygun, erişilebilir, anlaşılır ve kullanışlı olmalıdır. Ayrıca, engellilerin her türlü seçimde baskıya uğramadan gizli oy kullanmasını ya da aday olmasını sağlayacak yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılması da Taraf Devletlerin yükümlülüğündedir.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin beşinci maddesi, herkesin ırk, renk, ulusal veya etnik kökene dayalı ayrımcılığa maruz kalmadan seçmen ya da aday olarak seçimlere katılma hakkı ile yönetimde veya kamu idaresinde yer alma ve kamu hizmetlerine ulaşma hakkından yararlanacağını ve Taraf Devletlerin bu haklar kullanılırken hukuk önünde eşitlik hakkını güvence altına alması gerektiğini düzenler.

Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin yanı sıra, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No'lu Protokolün üçüncü maddesi serbest seçim hakkını güvence altına alır. Buna göre Taraf Devletler, halkın kanaatlerini özgürce açıklamasına imkan verilen, makul aralıklarla ve gizli oy temelinde yapılan seçimlerle yasama organını seçmeyi taahhüt eder. Ayrıca, Sözleşmeye Ek 12 No'lu Protokol de herkesin hukuken güvence altına alınan haklardan cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi ve diğer kanaatler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensubiyet, servet, doğum veya herhangi bir statüye dayalı ayrımcılık yapılmaksızın yararlanacağına hükmeder.

Seçme ve seçilme hakkı bakımından yukarıda özetlenen bütün sözleşmeleri Türkiye de onaylamıştır. Yani, bu hakları eşit ve erişilebilir bir şekilde ulusal politikalara yansıtma ve hayata geçirmek için gerekli bütün tedbirleri almakla yükümlüdür.

Ulusal mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 67 ve 68. maddeleri, seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları ile siyasi partiler hakkındaki hükümleri düzenlemektedir. Buna göre 18 yaşını dolduran bütün yurttaşların gizli ve eşit oy esasına dayalı seçimlerde oy kullanma ve siyasi partile-

re girme hakkı vardır. 68. maddeye göre siyasi partilerin tüzük, program ve eylemleri insan hakları ve eşitliğe aykırı olamaz. Seçme hakkını herkese tanıyan bu düzenlemelere rağmen, yine anayasanın milletvekili seçilme yaşını düzenleyen 76. maddesi 25 yaş sınırı getirmiştir. Yani, yurttaşlar 18 yaşında seçimlerde oy kullanabilmesine ya da siyasi partilere üye olabilmesine rağmen milletvekili aday olamıyorlar. Aynı yaş sınırlamasının belediye başkanı, belediye meclisi üyesi ve il genel meclisi üyesi adaylığı için de mevcut olduğunu belirtmek gerekir.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, siyasi partilerin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. nedenlerle ayırım yapılmaksızın herkesin kanun önünde eşit olduğu ilkesine uygun amaç ve faaliyette bulunmak zorunda olduğunu belirtir. Ayrıca, kanunda siyasi partilerin ırkçılık yapmasını ve parti tüzüğünde üyelik başvurusu yapan kişilere yönelik dil, din, ırk, cinsiyet, mezhep, aile, zümre, sınıf ve mesleğe dayalı ayrımcı hükümlerin bulunması yasaklanmıştır.

Milletvekili Seçimi Kanunu'nun adaylıkları düzenleyen 12. maddesine göre seçilme yeterliliğine sahip her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı milletvekili aday olabilir.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 74. maddesi, engelli seçmenlerin oylarını rahatlıkla kullanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağını belirtir. Ancak kanunda atıfta bulunan tedbirlerin genellikle fiziksel erişilebilirlikle ilgili olduğunu, bütün engellilerin ihtiyaçlarına yanıt verecek bir seçim yönteminin henüz düşünülmeyeceğini şimdiden belirtmek gerekir. Söz konusu kanun, ayrıca, görme ya da fiziksel engellilerin oy verme sırasında yakınlarından ya da başka bir seçmenden yardım alabileceğini ifade etmektedir.

Engelliler Hakkında Kanun, siyasi alandaki hak ve özgürlüklerin tam ve diğer kişilerle eşit koşullarda hayata geçmesinin önündeki engelliliğe dayalı her türlü ayırım, dışlama ve kısıtlamayı da engelliliğe dayalı ayrımcılık olarak değerlendirmiştir. Kanuna göre engellilerin bütün hak ve hizmetlerden yararlanabilmesi için fırsat eşitliği esastır ve engellileri ilgilendiren bütün politika ve karar alma süreçlerinde etkin katılımın sağlanması gerekmektedir.

Son olarak, 20 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, siyaset alanında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temelli ayrımcılığı yasaklamış ve bu hakkın kullanılmasında ayrımcılığa uğrayan

Cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelli ayrımcılık

Heteroseksüel ilişkinin tek doğal ilişki ve norm olarak sunulması, lezbiyen, gey, biseksüel, ve transları (LGBT) diğer bütün alanlardan olduğu gibi siyaset alanından da dışlamaktadır. Cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı hem seçme hem de seçilme haklarının kullanılmasında gözlemlemek mümkündür.

Öncelikle, seçimlerde oy kullanmak, Türkiye’de yurttaşların temsilci belirlemek suretiyle siyasete dahil olabildiği en önemli alan olarak görülmektedir. Ne yazık ki bu süreç özellikle transseksüel bireyler için ayrımcı bir deneyim olabilmektedir. Cinsiyet geçiş sürecini başlatmadığı ya da henüz tamamlamadığı için nüfus cüzdanı rengi ile cinsiyet kimliği uyuşmayan trans bireyler, oy vermeye gittiğinde sandık başında sorun yaşamaktadır. Çoğu trans birey, kimlik rengi farklı olmasına rağmen kimlikteki kişinin kendisi olduğuna sandık kurulunu ikna etmeye çalışmanın yıpratıcı bir süreç olduğunu düşünüp oy kullanmamayı tercih edebiliyor.

Siyasete doğrudan katılmak da LGBTİ’ler için kolay ve eşitliğin gözetildiği bir süreç olmuyor. LGBTİ haklarını siyasi olarak savunmanın oy kaybettireceğine dair önyargı ve siyaset ile medya organlarının bu hakları savunan kişi ve gruplara yönelik aşağılayıcı tepkisi, LGBTİ’lerin yönetim kademelerinde kendilerine yer bulmasını neredeyse imkansız kılmaktadır. Örneğin, Türkiye’de ne belediye başkanı ne de milletvekili düzeyinde LGBT kimliğiyle bilinen siyasetçi yoktur. 2014 ve 2015 yıllarında yapılan yerel ve genel seçimlerde bu yönde ufak adımların atıldığını söyleyebiliriz. Örneğin, 2014 yerel seçimlerinde 11 LGBTİ, beş siyasi parti tarafından belediye meclis üyeliğine aday gösterilmiştir. Bu adaylıkların 7’si İstanbul, 2’si Ankara ve 2’si de Mersin’e bağlı ilçelerdendi. Adayların hiçbiri seçilememiş olsa da, İstanbul ve Mersin’de sonradan atanma usulüyle belediyelerin karar mekanizmalarında yer alma imkanı bulan 3 LGBTİ aktivist olmuştur. Şu anda İstanbul Beşiktaş Belediyesi’nde bir meclis üyesi, Mersin Akdeniz Belediyesi’nde bir kent konseyi personeli LGBTİ kimliğiyle bilinmekte ve faaliyetlerini sürdürmektedir.

2015’te iki defa yapılan milletvekili seçimlerinin ilkinde Eskişehir’den gösterilen LGBTİ adayın sırası seçilmek için yeterli değilken, ikincisinde maalesef hiç LGBTİ aday gösterilmemiştir.

kişiler için eşitlik kurumuna başvuru yapılmasını düzenlemiştir. Kanunun beşinci maddesine göre siyasi partilere üye olma, organlarına seçilme, üyelik imkânlarından yararlanma, üyeliğin sonlandırılması ve partilerin faaliyetlerine katılma bakımından, ilgili mevzuat ve tüzüğün gerektirdiği istisnalar dışında, hiç kimse aleyhine ayrımcılık yapılamaz.

Türkiye’de seçme ve seçilme hakkının kullanılmasında ayrımcılığa uğrayan gruplar

Yukarıda bahsedilen ilgili mevzuat hükümlerinin farklı grupların siyasete katılma ve seçme haklarını kullanmasında yeterince teşvik edici olmadığı açıktır. Her seçim döneminde özellikle kadınların siyasete katılımı önündeki engeller sivil toplum örgütleri tarafından dile getirilmektedir.

Bu bölümde yer verilen ayrımcılık temelleri arasında cinsiyet ayrı bir başlık halinde bulunmamaktadır ancak aşağıdaki başlıkların her birinde kadınların deneyimlediği eşitsizliğin ortak ve aşağıda yer verilen ayrımcılık türlerini derinleştiren bir unsur olduğunu söylemek gerekir.

Özetle, siyasi partiler seçimlerde LGBTİ aday gösterse dahi bu adaylıkların seçilebilir yer ve sıralardan olmadığı açıktır. Özellikle 2014 yılında LGBTİ meclis üyesi adayı sayısındaki artış siyasette cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelli ayrımcılığın konuşulmasına dair umut vermesine rağmen, oransal olarak ve elde edilen sonuçlar açısından baktığımızda yine de yeterli çabanın gösterilmediğini söylemek mümkündür.

Etnik köken temelli ayrımcılık (Roman ve Çerkes)

Türkiye siyasetinin milliyetçi zihniyet yapısı, çoğunlukla çoğulcu ve heterojen siyaset ortamına imkan tanımadığı için ülkede yaşayan etnik grupların kimlikleriyle karar alma mekanizmalarına katılabilmeleri oldukça güçtür.

Romanlar, Türkiye’de yaşayan diğer Çingene grupları gibi ülkenin siyasi hayatında temsil edilmemektedir. Romanlar, çoğunlukla, yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde muhtarlık gibi alt seviyedeki siyasi görevlerde oldukça kısıtlı bir şekilde kendilerine yer bulabilmektedirler.

Avrupa Konseyi Romanlar ve Göçebeler Bölümü’nün 2012 verilerine göre Türkiye’de yaklaşık 4.6 milyon Roman yaşamaktadır. Yani, 2012 nüfusuna göre ülkenin yüzde 3.78’ini Romanlar oluşturmaktadır. Nüfusa oranlayarak baktığımızda, hem yerel hem de genel seçimlerdeki aday adaylığı ve adaylık süreçlerinde eşitsiz bir mücadelenin olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle, istihdam ve eğitim olanaklarından faydalanamayan, bu nedenle yoksulluk riski altında bulunan Romanların seçimlerde aday adayı olmak için gerekli maddi kaynaklara sahip olmadığını, bu nedenle yarış dışı kaldığını belirtmek gerekir.

Aday adayı olmayı başaran Romanların çoğunlukla seçilebilir yer ve sıralardan gösterilmediği bilinmektedir. 2014 yerel seçimlerinde Türkiye’nin tek Roman belediye başkan adayı Kırklareli’nin Babaeski ilçesindeydi ancak seçilemedi. Edirne’de Roman belediye meclis üyesi sayısının bir olması da siyasi temsildeki eşitsizliği göstermektedir.

2015 milletvekili seçimlerinde aday adayı olan Romanlardan sadece biri seçilebilir yer ve sıradan aday gösterilip seçilmiş ve Türkiye tarihinin ilk Roman kökenli milletvekili olmuştur. 1 Kasım’da tekrarlanan seçimlerde özellikle Trakya bölgesi, İstanbul ve İzmir gibi Romanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Roman milletvekili adayları basına yansımış ancak yine sadece bir kişi meclise girebilmiştir.

Yalnızca bir kişinin meclise girebilmesi ya da belediye meclislerinde sınırlı sayıda Roman üye olması, ülkede Romanların yaşadığı ayrımcılığı ve buna bağlı sorunları çözmek için yeterli değildir. Nitekim mecliste yer alan Roman milletvekili de, ülkedeki bütün Romanların sorunlarını gündeme getirmekte ya da çözmekte yetersiz kaldığını; toplumda Romanlara yönelik kalıp yargılar nedeniyle zaman zaman taleplerinin meclis içinde ciddiye alınmadığını ifade etmektedir.

Romanlar, seçimlerde oy kullanma yoluyla siyasete dolaylı katılırken de birtakım ayrımcı muamelelere maruz kalmaktadır. İlk olarak, nüfus cüzdanı gibi resmi belgeleri bulunmayan Romanların oy kullanmaları mümkün değil. Ayrıca, örgün ve yaygın eğitim imkanlarından yoksun bırakılan Romanlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin sayısının yüksek olduğu bilinmektedir. Türkiye’de üretilen ve kullanılan seçim materyallerinin okuma yazma bilmeyenler için uygun olmaması, Romanların bağımsız oy kullanmalarının önünde önemli bir engeldir.

Bu bilgi notunda incelenen bir diğer etnik grup olan Çerkesler de siyasette ve karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilmemektedir. 2014 yılında kurulan Çoğulcu Demokrasi Partisi dışında Çerkes kökenli yurttaşların talepleri için bir araya gelen siyasi bir örgütlenme yoktur.

Seçimlerde Çerkeslerin yoğun yaşadığı illerde dahi adaylar seçilirken çoğulcu bir yaklaşım sergilenmemektedir. Örneğin, Çerkeslerin en yoğun yaşadığı il Kayseri olmasına rağmen 2015 genel seçimlerinde oradan vekil çıkaran iki siyasi parti de Çerkes aday göstermemiştir. Şu an Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çerkes kökenli 10 milletvekili vardır. Bu sayının, Türkiye'deki Çerkes nüfusla karşılaştırıldığında temsiliyet açısından düşük olduğu ortadadır. Ayrıca, mevcut Çerkes milletvekillerinin de etnik kimlikleriyle öne çıkan ya da topluluklarının sorunlarının çözümü için özel çaba sarf eden örgütlü kişiler olmadığı STÖ'ler tarafından ifade edilmektedir¹.

2014 yerel seçimlerinde Çerkesler, çeşitli partilerin listelerinden Kayseri, Kocaeli, Sakarya, Samsun, Kahramanmaraş, Amasya, Eskişehir, İstanbul, Düzce, Balıkesir, Eskişehir'de belediye başkanı ve belediye meclis üyesi adayı olabilmıştır ancak bu kişilerin çok azı seçilebilmiştir. Ayrıca, seçilebilen mevcut belediye başkanı ve meclis üyelerinin başarıya ulaşmasında Çerkes kimliği ve örgütlülüğünün etkili olmadığı belirtilmektedir.

Dağınık yerleştirmenin bir sonucu olarak geniş bir siyasi örgütlenmeye sahip olmadıkları için Çerkeslerin, çoğulculuğa imkan tanımayan mevcut siyasi koşullarda yerel ve merkezi siyasete eşit bir şekilde katılmalarının güç olduğu görülmektedir.

Din ve inanç temelli ayrımcılık

Türkiye siyasetinin çoğulculuğa imkan veremeyen geleneksel yapısı ve ülkenin kimliğinin İslam dini ile bağdaştırılması, Sünni İslam inancının dışında kalan dini grupların siyasette yer almasını engellemektedir.

Siyasi partiler, oy getirmeyeceği kaygısıyla ya da çoğulculuktan uzak yapıları nedeniyle yerel ve genel seçimlerde adaylarının çoğunu Müslümanlar ya da Sünniler arasından seçmektedirler. Öyle ki, Cumhuriyet'in kuruluşundan 2009 yılına kadar Türkiye'de azınlık mensubu milletvekili sayısı 24

MİLLETVEKİLİ ADI SOYADI	MEZHEBİ	SEÇİLDİĞİ SİYASİ PARTİ	GÖREV YAPTIĞI DÖNEM
Berç Turker (Keresteci)	Ermeni	Bağımsız	1 Mart 1935 - 5 Ağustos 1946 V-VI-VII Dönem
Nikola Taptas	Rum	Bağımsız	1 Mart 1935 - 8 Mart 1943 V ve VI Dönem
Abravaya Marmaralı	Musevi	Bağımsız	1 Mart 1935 - 8 Mart 1943 V ve VI Dönem
Mihal Kayaoğlu	Rum	Bağımsız	8 Mart 1943 - 5 Ağustos 1946 VII Dönem
İstamat Zihni Özdamar	Türk Ortodoks	Bağımsız	1 Mart 1935 - 5 Ağustos 1946 V-VI-VII Dönem
Avram Galanti Bodrumlu	Musevi	Bağımsız	8 Mart 1943 - 5 Ağustos 1946 VII Dönem
Nikola Fakaçelli	Rum	CHP	5 Ağustos 1946 - 22 Mayıs 1950 VIII Dönem
Vasil Konos	Rum	CHP	VIII Dönem. TBMM'ye katılmadan istifa etti.
Salamon Adato	Musevi	DP	5 Ağustos 1946 - 3 Nisan 1954 VIII ve IX Dönem
Ahilya Moshos	Rum	DP	22 Mayıs 1950 - 14 Mayıs 1954 IX Dönem
Andre Vahram Bayar	Ermeni	DP	22 Mayıs 1950 - 14 Mayıs 1954 IX Dönem
Aleksandros Hacopulos	Rum	DP	22 Mayıs 1950 - 27 Mayıs 1960 X ve XI Dönem
Zakar Tarver	Ermeni	DP	14 Mayıs 1954 - 27 Mayıs 1960 X ve XI Dönem
Hanri Soryano	Musevi	DP	14 Mayıs 1954 - 1 Kasım 1957 X Dönem
Yusuf Salman	Musevi	DP	1 Kasım 1957 - 27 Mayıs 1960 XI Dönem
Izak Altabev	Musevi	DP	1 Kasım 1957 - 27 Mayıs 1960 XI Dönem
Hristaki Yoannidis	Rum	DP	1 Kasım 1957 - 27 Mayıs 1960 XI Dönem
Mıgırdiç Şellefyan	Ermeni	DP	1 Kasım 1957 - 27 Mayıs 1960 XI Dönem
Erol Dilek	Musevi	Kurucu Meclis Devlet Başkanı Temsilcisi	6 Ocak - 25 Ekim 1961
Hermine Agavni Kalustyan	Ermeni	Kurucu Meclis Devlet Başkanı Temsilcisi	5 Ocak - 25 Ekim 1961
Kaludi Laskari	Rum	Kurucu Meclis Devlet Başkanı Temsilcisi	6 Ocak - 25 Ekim 1961
Berç Sahak Turan	Ermeni	Cumhuriyet Senatosu Üyesi	15 Ekim 1961 - 7 Haziran 1964
Cefi Jozef Kamhi	Musevi	DYP sonra DTP	8 Ocak 1996 - 18 Nisan 1999 XX Dönem

olmuştur². 6'sı Ermeni, 9'u Rum, 8'i Musevi olan bu milletvekillerine 2011 ve 2015 yıllarındaki seçimlerde 1 Süryani, 2 Ezidi ve 3 Ermeni vekilin katılmasıyla Cumhuriyet tarihi boyunca Müslüman olmayan milletvekili sayısı 29 olmuştur. 92 yılda TBMM'de görev yapan binlerce milletvekili düşünüldüğünde, bu sayının oldukça düşük olduğu ortadadır.

Müslüman olmayanların yanı sıra, Alevi inancına sahip yurttaşlar da Türkiye'de siyaset ve karar alma mekanizmalarından dışlanmaktadır. 2015 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde TBMM'ye girebilen Alevi milletvekili sayısı 20 civarındadır. Bu milletvekillerin de dört siyasi partiye dağıldığını, sadece iki partide kendine yer bulabildiğini belirtmek gerekir. Son yıllarda özellikle iki siyasi partinin aday listelerine giren Alevilerin sayısı

¹ Kafkas Dernekleri Federasyonu ile yapılan görüşme.

² Rifat N. Bali, "Cumhuriyet Döneminde Azınlık Milletvekilleri", *Toplumsal Tarih*, Haziran 2009, sayı 186, s.60-64.

görme ve işitme engelliler için uygun değildir. Seçmen bilgi kartları, oy pusulaları ve oy verme merkezlerindeki yönlendirme materyalleri görme engellilerin kullanabileceği şekilde üretilmektedir. Ayrıca, özellikle okuma yazma bilmeyenler olmak üzere işitme engellilerin de kolayca oy kullanabilmesi için sandıklarda işaret dili

artsa da, Türkiye'deki örgütlülüğü ve nüfusu ile karşılaştırıldığında temsiliyet açısından hala yetersiz olduğunu söylemek gerekir.

Seçim kampanyaları döneminde de siyasetçilerin ve medyanın mezhepçi ve ötekileştirici bir dil kullanarak adayların dini inançları üzerinden ayrımcı söylemde bulunması, çeşitli dini inançlara sahip kişilerin eşit bir şekilde seçme ve seçilme hakkından yararlanmasını engellemektedir.

Engellilik temelli ayrımcılık

Engelliler, hem seçme hem de seçilme hakkını kullanırken ayrımcılığa uğramaktadır. Bağımsız Seçim İzleme Platformu'nun yerel ve genel seçimlere dair hazırladıkları raporlar, Türkiye'de oy verme süreçlerinin ortopedik, işitme ve görme engelliler için erişilebilir olmadığını ortaya koymaktadır.

Seçmen kütüğünde kaydı bulunan engellilerin rahatça oy kullanabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması kanunla belirlenmesine rağmen seçimler sırasında engelli seçmenlerin sandıklara erişimi sıklıkla gündeme gelen sorunlardan biridir. Engelli seçmenlerin, oy kullanılan okulların zemin katlarında bulunan sandıklara yönlendirilmesi erişilebilirlik için yeterli bir önlem olmaktan oldukça uzaktır. Bu önlem uygulanırken bile bütün engellilerin sandıkları değiştirilmemiş olabiliyor ya da sık sık rastlandığı gibi birçok okulun girişinde basamak olduğu için engelliler bağımsız bir şekilde sandıklara erişemeyebiliyor.

Ek olarak, erişilebilirlik meselesi özellikle ortopedik engelli seçmenler için düşünüldüğünden oy verme merkezleri diğer engel gruplarına göre dizayn edilmemektedir. Örneğin, seçimlerden önce seçmen eğitimi için üretilen materyaller

tercümanı bulunmamaktadır. Yüksek Seçim Kurulu, talep olması halinde tercüman bulundurulacağına dair bir karar almasına rağmen kararı yaygınlaştırmadığı ve sandık kurullarını bilgilendirmediği için işitme engelliler bu haktan yararlanamamıştır.

Türkiye seçim sistemine göre seçme ve seçilme hakkından tamamen mahrum bırakılan grup zihinsel engelli bireylerdir. 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, mahkemeler tarafından kendisine vasi tayin edilenleri 'kısıtlı' olarak tanımlamış; bu şekilde ruhsal ve zihinsel rahatsızlığı olan bireylerin seçme hakkını ihlal etmiştir. Zihinsel engellilerin siyasi yaşama katılması için seçim mevzuatında gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Engelliler, sadece seçmen olarak değil aday olarak da birçok ayrımcı ve eşitsiz muameleyle karşı karşıya kalmaktadır. Milletvekili, belediye başkanı ya da belediye meclis üyesi adaylık başvurusunda bulunan engellilerin sayısı artmasına rağmen siyasi partilerde bu artışı destekleyen kararlar alınmıyor. Örneğin, 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinden önce sadece 3 engelli seçilebilecek yerden aday gösterilmiş ve meclise girebilmiştir. 1 Kasım 2015'te tekrarlanan seçimlerde de seçilme ihtimali olan sıralardan aday gösterilen 5 engelliden yine 3'ü TBMM'ye girebilmiştir. Bu seçimlerde dört büyük siyasi parti toplamda 10 engelli milletvekili adayı olarak belirlemiştir. Türkiye'de yaklaşık on beş yıl öncesini gösteren resmi istatistiklere³ göre yüzde 12 civarında engellinin olduğu dikkate alın-

³ Türkiye'de engelli nüfusun toplam nüfusa oranının yüzde 12.29 olduğu bilgisi 2003'te yapılan "Türkiye Özürlüler Araştırması" sonucunda paylaşılmış ancak o tarihten beri güncellenmemiştir.

diğında bile hem aday gösterilen hem de seçilen engelli sayısının beklentilerin çok altında olduğu açıktır.

Türkiye'deki diğer hak ve hizmet alanlarında olduğu gibi seçme ve seçilme hakkı bakımından da ayrıştırılmış veri oluşturulmamaktadır. Yüksek Seçim Kurulu yerel ve genel seçimlerdeki ne seçmen ne de adaylık istatistiklerinde engelli sayısı ve oranını hesaplamamakta, hesaplasa bile kamuoyuyla paylaşmamaktadır. Benzer bir durum kişilerin aday adaylığı başvurusunda bulunduğu siyasi partiler için de geçerlidir. Bu nedenle seçimlerde aday adayı ya da aday olan engellilerin sayısı ve durumuna ilişkin bilgilere ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Engelli bireyler, yerel ya da merkezi yönetimde yer almanın gerektirdiği görevleri yapamayacaklarına dair önyargının yanı sıra, seçtikleri takdirde çalışmalarını gereken mekanların erişilebilir olmamasından da şikayetçi. Örneğin, görüşme yapılan ve 2014 yılında Mersin Toros Belediyesi meclis üyeliğine aday olan bir engelli kadın, belediye erişilebilir olmadığı için kendisini vazgeçirmeye çalıştıklarından bahsetti. Yerel siyasetin diğer bir aracı olan kent konseylerinin de erişilebilir olmadığı için engellilerin eşit katılımına çoğu zaman kapalı olduğu ifade edilmektedir. Örneğin, engelliler meclisi bulunan Akdeniz Kent Konseyi'nin binasına ortopedik engellinin bağımsız bir

şekilde girmesi mümkün değil. Bu durumun sadece Akdeniz Kent Konseyi ile sınırlı olmadığını, Türkiye'deki kent konseylerinin çoğunda aynı sorunların yaşandığını belirtmek gerekir.

Yaşa dayalı ayrımcılık (Yaşlılar)

Yaşlıların maruz kaldığı önyargılı tutum ve davranışlar, özellikle seçme hakkı bakımından ayrımcılığa yol açmaktadır. Seçimler sırasında yaşlıların eşit, gizli ve bağımsız bir şekilde oy kullanmalarını engelleyen çok sayıda sorun yaşanmaktadır. İlk olarak, yaşlı bakımevlerinin hepsinde sandık kurulmamaktadır. Bağımsız Seçim İzleme Platformu'nun raporlarına göre, sandık kurulan bakımevlerinde ise yaşlılar çoğunlukla kanunda yer alan oy verme prosedürlerine göre ve özgürce değil, genellikle sandık kurulu ya da bakımevi personelinin yönlendirmelerine göre oy kullanabilmektedir.

Bakımevlerinin dışında yaşayan yaşlı seçmenlerin oy verme yerlerine erişimi de seçim günü yaşanan sorunlardandır. Tıpkı engelliler gibi, hareket güçlüğü çeken yaşlı seçmenler de sandıkların bulunduğu okulların tamamı erişilebilir olmadığı için oy kullanamamaktadır. Ayrıca, sandık kurullarında görev alanların oy vermeye giden yaşlılarla özensiz, yüksek sesle ve bağırarak konuşması sıklıkla karşılaşılan ayrımcılık örnekleridir.

Tavsiye ve öneriler:

Bu belgede seçme ve seçilme hakkının hayata geçmesinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, etnik köken, din ve inanç ile yaş temelli ayrımcılığa uğrayan bazı gruplara yer verilmiştir. Siyaset ve karar alma mekanizmalarının uluslararası insan hakları standartlarına uygun bir şekilde ayrımcılıktan arındırılması, eşitlikçi bir niteliğe kavuşması ve Türkiye’de yaşayan bütün grupların çoğulcu bir biçimde yönetime katılım temsil edilebilmesi için başlıca önerilerimiz şunlardır:

- Seçim dönemlerinde hem siyasi partiler hem de medya organları tarafından kullanılan ayrımcı söylem kullanmasını önlemek için yasal düzenlemelerin yapılması;
- Seçim ve siyasi parti mevzuatının çoğulculuğa imkan verecek şekilde yeniden düzenlenmesi;
- Siyasi partilerin, yerel ve genel seçimlerde dezavantajlı grupların adaylığını ve seçilmesini güvence altına alacak şekilde kota ve ücretsiz adaylık gibi uygulamaları benimsemesi;
- Kişilerin seçimler sırasında ayrımcılığa uğraması durumunda ne yapabileceklerine dair bilgilendirilmesi;
- Seçimlerde görev alacak bütün personelin ayrımcı tutum ve davranışlarda bulunmasını önleyecek eğitim programlarının tasarlanması ve uygulanması;
- Sandıkların bulunduğu binaların farklı engel grupları için tamamen erişilebilir hale getirilmesi;
- İşitme engelli seçmenlerin oy kullandığı sandıklarda işaret dili tercümanlarının bulundurulmasının zorunlu olması;
- Seçmen kütüklerinin, yurttaşların yaş ve engel durumlarını içerecek biçimde güncellenmesi ve oy verme yerlerinin bu bilgilere göre düzenlenmesi;
- Türkiye’de yaşayan çeşitli grupların aday adayı ve aday listelerindeki durumunu ortaya koyacak şekilde siyasi partiler ile Yüksek Seçim Kurulu’nun ayrıştırılmış veri oluşturması ve bu verileri kamuoyuyla paylaşması;
- Yukarıda sıralanan bütün önerilerin etkili bir şekilde hayata geçirilebilmesi için ayrımcılıkla mücadele alanında çalışan hak temelli sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapılması;

Seçimlerden önce ve seçimler sırasında üretilen materyallerin görme ve işitme engellilere uygun hazırlanması.